

kel tanítják, és nem a gyermek anyanyelvén, ezért az évekig tartó oktatás kevés eredményt hoz. Emellett nem kell mindenkinek latint tanulni. Ha figyelembe vennék minden gyermeknél azt, hogy milyen életfeladata lesz, és az iskolai évek során csak a jövődő hivatásához szükséges ismereteket tanulná, hatékonyabb lenne az oktatás.

Hasonló gondolatokat fogalmaz meg Edvi Illés Pál celdömölki evangélikus lelkész, a neves neohumanista is, aki azt vallja egyik tanulmányában,²⁰ hogy már az örökértékű klasszikusok kedvéért is érdemes tanulni a latin nyelvet. Hibáztatja azonban a latin tanítási nyelvet és főleg azt, ahogyan hazánkban a latin nyelvet tanítják. Neohumanista szellemben fogalmazza meg azt a kívánságát, hogy kezdőknek minél kevesebb nyelvtant tanítsanak. Helytelennek tartja azt az eljárást, hogy a gyermekekkel előbb betanulattják a szabályokat, amiket pedig példákban kellene levezetni. Nézete szerint holt nyelvet nem lehet, de nem is kell az elemi iskolákban tanítani. Sürgeti, hogy előbb anyanyelvre nyelvtanát tanulja a gyermek s csak azután a latin grammatikát. Edvi Illés Pál is, hasonlóan kortársaihoz, erőteljesen hangsúlyozza azt a kívánságát, hogy vezessék be a magyar tannyelvet iskoláinkban.

Széchy Ágoston Imre piarista lelkész, aki a bécsújhelyi katonai akadémián a magyar nyelv tanáraként működött, az anyanyelv tanítása szükségéről szól Pestalozzi szellemében, a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain.²¹ A sikeres oktatás feltételeit Pestalozzi nyomán a következőképpen állapítja meg Széchy Ágoston: az oktatás során igen lényeges az analízis és szintézis összekapcsolása, a fokozatosság. Mivel a fogalmak képzése és közlése szavak által megy végbe, a tanulónak érteni kell a tanítás nyelvét. A szerző szerint a 9–10 éves gyermekek még nem tudnak sokáig figyelni, anyanyelvükön is – szerinte – csak gépiesen, minden gondolkodás nélkül beszélnek. Ezért az iskolába kerülő gyermekeket mindenekelőtt a tanulásra kell képesíteni, azaz arra kell törekedni, hogy az anyanyelvet kellően értsék. A nyelvet úgy kell tanítani, hogy a gyermekek a beszéd által gondolkodni s gondolkozás által beszélni tanuljanak. Vagyis a szerző a Pestalozzi-féle beszéd- és értelemgyakorlatok meghonosítását kívánja hazai iskolákban. Ez azonban csak anyanyelven valósítható meg. A latin és görög nyelv erre nem alkalmas s tanításuk az anyanyelv ismerete nélkül csak idővesztés. A nyelvet tehát mint egy fejlődő, élő organizmust kell a gyermek elé állítani. A Pestalozzi-féle szemléltetés elvének a nyelvtanításban is érvényesülni kell. Az iskolában mindennek ellenkezője történik, a módszert a szerző „szellem-tikkasztónak” nevezi. Helyesen jegyzi meg, hogy kora iskoláiban tízszer kevesebbet kellene tanítani s mégis több ismeretet nyerne az ifjúság, ha az elemi iskolákban az anyanyelvet célszerűen tanítanák.

A reformkori folyóiratokban megjelent – a magyar tannyelv bevezetésének szükségességét taglaló – számos tanulmány közül a legjellemzőbbnek tekinthető írásokat mutattuk be. Megállapítható, hogy a reformellenzék országgyűlési küzdelmeinek támogatására, folyóirataink az egész időszakon át gyakran és szívesen adtak helyt a magyar tannyelv bevezetését követelő cikkeknek.

FEHÉR KATALIN

Egri adalék Kossuth Lajos turini könyvtára megvásárlásának történetéhez. Somkúti Gabriella a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* című folyóirat 1994. augusztusi számában (53–60.) cikket tett közzé „Kossuth Lajos könyvtára” címmel. A szerző ebben forráskutatásai alapján leírta, hogy a volt kormányzó értékes bibliotékája hogyan került a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonába, a nagy hazafi halála előtti időszakban.

²⁰ EDVI Illés Pál: *Növendék fiúknak miért és hogyan kell tanulni latinul.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1839. VI. 3–13.

²¹ SZÉCHY Ágoston Imre: *Az anya-nyelv tanítása szükségéről s módjáról.* = *Tudományos Gyűjtemény* 1839. VI. 49–82.

Az azonban eddig elkerülte könyvtörténéseink figyelmét, hogy 1893-ban az akkori egri érsek, Samassa József (1820–1912) is megkísérelte a Kossuth Könyvtár megvásárlását a Főegyházme-gyei Könyvtár részére. Az érsek ezirányú szándékáról az *Egri Híradó* című lap 1893. december 30-i számában, „Érsekünk s a Kossuth-könyvtár” címmel az alábbi cikket tette közzé:

„A fővárosi lapokban a közelebbi napok alatt Kossuth Lajos könyvtárának eladá-sáról különféle közlemények jelentek meg, s ezek során egyebek közt felemlítetett, hogy e könyvtárt érsekünk is meg akarta venni az egri lyceum részére, s hogy 22 ezer frt vételárt ajánlott meg érte, míg tényleg 16 ezer forintért vétetett az meg a nemzeti múzeum számára.

Városunkat közlelről érdeklő jelentős dologról lévén szó, utána jártunk, hogy híven s lehető teljességgel megtudjuk a valót. És teljesen hiteles információk alapján immár jelenthetjük, hogy ama hírlapi közleményeknek érsekünkre vonatkozó része való tény. Igen, az érsek csakugyan meg akarta venni az egri lyceum részére Kossuth könyvtárát s a tényleges vételárnál magasabb árösszeget is ajánlott meg. Információink szerint ugyanis, már több héttel ezelőtt, egy mindannyiunk által ismert országgyűlési képviselő útján az érsek tudomást nyervén arról, hogy Kossuth könyvtárának eladása szóban van, az ár megszabása s arra való minden tekintet nélkül, nyomban kész vevőül ajánlkozott s ez ajánlatát ugyanazon képviselő további helyre közvetíté is.

Utóbb, az érsek s az ügy intézésénél eljárt egy más egyén között, az ár megállapí-tása jöven szóba, az érsek huszonkétezer forintot tényleg megajánlott a könyvtárért. Nyíltan kimondott célja volt pedig, hogy a könyvtárral mint nagy becsű kincscesel, az egri lyceumi Eszterházy-eredetű nagy könyvtárt kívánja gazdagítani.

E kincs azonban nem lehetett Egeré!

Meg tény szintén, hogy az érsek ajánlata után több héttel későbbben csak, egy orsz. képviselőkből alakult bizottság által megindított gyűjtésből a Kossuth-könyvtár, tizenhat ezer frtért, hat ezerrel tehát kevesebbert, mint amennyit az érsek fizetett volna, a nemzeti múzeumnak szereztetett meg.

Mily fejlemények, fordulatok hatottak ez eredménynél közre, tudjuk bár, de azok részletezését, a bevégzett tény után fölöslegesnek találjuk.

Csakis legmélyebb tiszteletünknek s kegyeletes hálánknak adhatunk itt még kife-jezést Eger főpásztora nagylelkűségének ezen újabb tanúsága fölött, ki Eger java iránti szeretetének emlékéit e történeti nevezetességű s ritka becsű kincs megszerzése által is megörökíteni óhajtá, hazafias áldozatkészséggel, melynek határt nem vethe-tett a pénz-kérdés; – de a mely, végtelen sajnálatunkra, ez esetben nem érvényesül-hetett, s nem érvényesülhettek a nagy főpap legnemesebb irányú intencziói...

De jóindulatának ezt a bizonyosságát is megőrizzük szíveinkben, s megőrzi Eger.”¹

Hogy mennyire komoly volt Samassa érsek vásárlási szándéka, azt az is bizonyítja, hogy az említett orgánum 1894. január 6-i számában a „Mindent Budapestre!” című vezércikkében újból szövatette ezt az ügyet. A cikkben a témára vonatkozóan a következőket olvashatjuk:

„Nekünk megvan a páratlan lyceumi épületünk remek könyvtárral, kisebbszerű képtárral. Milyen szellemi kincstől, tőkétől lett elütve Eger az által, hogy az egri ér-sek meg nem kaphatta Kossuth Lajos könyvtárát huszonkét ezer forintért! Tudva azt, hogy az egri érsek több héttel előbb ajánlotta meg a könyvtárért a huszonkét ezret, mint azt a nemzeti múzeum számára tizenhat ezerért megvették, csodálkozva kér-dezheti bárki is: miért rövidítették meg nagy hazánkfíat 6 ezer forinttal? Miért nem juthatott a Kossuth-könyvtár Egernek?

¹ Egri Híradó 1893. dec. 30. 26. sz. 1.

Ehhez sok szó férne, s egy bizonyos oldalon jónak látják mosakodni. Mi sem bolygatjuk tovább ez ügyet, azt mondva rá még egyszer, a mit lapunk decz. 30-iki számának vezércikkében mondott: mily fejlemények, fordulatok hatottak az eredményél közre, tudjuk bár, de azok részletezését a bevégzett tény után fölöslegesnek találjuk.

Vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy más is járt már így. Arad mindent elkövetett, hogy az 1848–1849-iki szabadságharcz múzeumát oda tegyék át, mint a legilőbb helyre. Nem érhetett czélt. Budapest, vagy mondjuk, a budapestiek erősebbek voltak.

Senki se higgye, hogy a harmadik egyetem kérdésébe ilyen szempontok belé nem játszanak, ... még nagyobb mértékben.

Csak mindent Budapestre! Pedig nekünk vidéki városoknak nemcsak dohángyár, hanem szellemi tőke is kellene.”²

Tehát az érsek könyvvásárlási terve kudarcba fulladt. Az 1793-ban Eszterházy Károly püspök által alapított könyvtár szegényebb lett egy nagy értékű gyűjteménnyel. Az igazsághoz tartozik azonban annak kimondása, hogy jobb helyen van a néhai kormányzó bibliotékája az Országos Széchényi Könyvtárban, azon praktikus okból kifolyólag, hogy annak darabjai az ország központjában jobban elérhetőek a kutatók számára, mint a vidéki Eger városban. Ennek nem mond ellent az a közismert tény sem, hogy 1867 óta Mikes Kelemen *Törökországi Leveleinek* eredeti kéziratát az Egri Főegyházmezei Könyvtár őrzi. Az utóbbi esetben csak egy darab bekötött vastag kéziratról van ugyanis szó, míg Kossuth Lajos könyvtára esetében 4299 darab könyvről.

SZECSKÓ KÁROLY

A *Mai enciklopédia „asztalfiókbeli példánya”*. Gáspár Zoltánnak (1901–1945), a *Szép Szó* utolsó szerkesztőjének, a jeles „urbánus” publicistának¹ kéziratosa hagyatéka megsemmisült. Könyvtára azonban – hogy, hogy nem – lényegében sértetlenül megmaradt, s özevgye révén Szegedre, a JATE Magyar Irodalomtörténeti Tanszékeinek könyvtárába került. A gyűjteményt az egyetem különgyűjteményként kezeli, s a könyvek így együtt, összetartozásukat megőrizve számos tanulsággal szolgálnak. A könyvanyag összetételének elemzése például fényt vethet Gáspár érdeklődésének irányaira, a neki dedikált könyvek² számbavétele kapcsolatainak körére, egy-egy példány pedig önmagában is beszédes. Most, mintegy figyelemfölvívásként, a Gáspár-könyvtár egyik unikális példányát mutatom be, hiszen ennek – túl a könyvészeti érdekességeken – gondolkodástörténeti hozadéka is jelentős.

A szóban forgó kötet a Gáspár Zoltán s két társa szerkesztette *Mai enciklopédia* (1941) „asztalfiókbeli példánya”, amelyet a könyv kefelevonataiból és saját gépiratos kiegészítéseiből és kommentárjaiból Gáspár szerkesztett össze. (A kefelevonatokot papírra ragasztotta, a megfelelő helyekre pedig kommentárokat gépelt s az egészet bekötötte.) Ez a példány így írható le:

[1]: MAI / ENCIKLOPÉDIA / Szerkesztették / Csetényi József[,] Erdődy Elek / Gáspár Zoltán / Liber kiadás

² Egri Híradó 1894. jan. 6. 2. sz. 1–2.

¹ Gáspárról l. LENGYEL András: *Útkeresések*. Bp. 1990. 375–446., AGÁRDI Péter: *Torlóddó múlt. József Attila és kortársai*. Bp. 1995. 106–121.

² Vö. LENGYEL András: *Gáspár Zoltán irodalmi kapcsolathálózata*. Könyvtára dedikált kötetek történeti-szociológiai elemzése. = Irodalom- és Művészettörténeti Tanulmányok / Studia Historiae Literarum et Artium 1. Szerk. LENGYEL András. Szeged, 1997. 23–48.